

Arakıyeci Hacı Mehmed mahallesi Divitçiler caddesi Salı sokağında bulunan tekkenin şeyhliğine kendisinden sonra halifelerinden Hüseyin Efendi, onun ardından Bayramî şeyhi Bolulu Himmet Efendi geçmiştir. Himmet Efendi'den sonra da yerine oğlu Abdullah Efendi şeyh olmuş, bu sebeple tekke Himmetzâde Tekkesi adıyla da anılmıştır. Âyin gününden dolayı halk arasında Salı Tekkesi olarak da bilinen tekke daha sonra Himmet Baba, Şekûrî Efendi, Muhyî Efendi gibi isimlerle de zikredilmiştir (DBİst.A, VI, 426, daha geniş bilgi ve tekkenin diğer şeyhleri için bk. Haskan, I, 457-462). XIX. yüzyılın sonlarında yeniden inşa ettirilen tekke daha sonraları yıktırılarak arsası Zeynep Kâmil Hastahanesi'nin arazisine katılmış, haziresindeki kabirlerle Sâfi Mustafa Efendi tarafından yazılan ve Mehmed Muhyiddin Efendi'nin vefat tarihini de gösteren gazelin yer aldığı kitâbe Selimiye'deki Çiçekçi Camii avlusuna nakledilmiştir (Haskan, II, 630). Türbede mevcut kitâbelerin bir kısmı Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ne, 1984'te oradan Beyazıt'taki Türk Vakkıf Hat Sanatları Müzesi'ne götürülmüştür (bk. a.g.e., I, 457-462). Bezciâde Mehmed Muhyiddin Efendi Türbesi'nin kitâbesi, bugün Çiçekçi Camii avlusunda türbede mevcut kabirlerin hizasına yakın gelecek şekilde cami avlusu duvarı üzerine raptedilmiştir (a.g.e., II, 629-632).

Mehmed Muhyiddin Efendi "Muhyî" mahlası ile şiirler yazmıştır. Aruz ve hece vezniyle olan şiirlerinden meydana gelen divanının iki nüshası İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda kayıtlıdır (Osman Ergin, nr. 1544; Muallim Cevdet, nr. K. 02). Çeşitli cönk ve mecmualarda yer alan ilâhilerinden Hüseyin Vassâf ve Abdülbaki Gölpinarlı örnekler vermektedir (Sefîne, II, 346-347; Melâmîlik ve Melâmîler, s. 129-130). Onun, "Zâhid bize ta'n eyleme" mısraı ile başlayan ilâhisi birçok tarikatta âyinler arasında cumhur ilâhisi olarak okunmuştur. Ayrıca XVIII ve XIX. yüzyıllara ait güfte mecmualarında gazel ve ilâhilerinin çeşitli bestekârlar tarafından bestelendiği bildirilmektedir (Öznur, s. 42, 108, 120; Sağman, s. 255; Dişçi, s. 77; Soydaş, s. 119).

Bezciâde zamanının tanınmış dinî mûsiki bestekârlarından biri olup Sadettin Nûzhet Ergun, XVII. yüzyılın ilk yarısında dinî besteleriyle şöhret kazanan üç bestekâr arasında onun adını da zikretmekte, Atâî de sesinin çok güzel olduğunu bildirmektedir. XIX. yüzyıla ait bir güfte

Bezciâde
Mehmed
Muhyiddin'in
divanından
ilk iki sayfa
(İstanbul
Belediyesi
Atatürk
Kitaplığı,
Osman
Ergin,
nr. 1544)

الموجد الضائع المبدئ السامع
المقسط الجامع الحافظ الزافع
ذوالفضل رحمن الرحيم ذو الجود وهابكميم
جبار وقهار عظيم ستار وغفار وحليم
حنان منان بصير قدوس العون نصير
النظار النافع قدیر ذوالقطف ذوالعزكمير
القابض الباسط جليل التورقلى الجليل
البارئ المالئ المعطى شافى العليا
الزاد المنة وودو ملن خير ذوالوجود
الحسن اهل التمجيد الواحد ذوالوجود
الظاهر الوالى صبور الباطن المغنى غفور
نواب مقرر شكور مغزى عن الدهور
مقدس كل العيوب المحصى عديم الغيوب

قطب العارفين بنى زاد هجدهمى اخذنى حظه بركه
ديوان شريف يدر قدس سره العزيز
سبب هذا الرساله اليه المعينه اذ الله قهر الجلالة
وهو مؤلف النسخ محمد بن محيى الدين الناصح
في جامع السلطات علاء الدين
بسم الله الرحمن الرحيم قال الله تعالى جل جلاله
فسيح بحمد ربك وكنت من الساجدين واعبد ربك
حتم يا تيل يقين وبه
الحمد لله الواحد القادر الباقى
رب الارض والارض والابيد الخالق الخلق لا يبعد
الاول الخلق ذوالالجلال الاخر الفرد ذوالجمال
قيوم باقى لا يزال امالت الملك ذوالكمال
الحمد لله

mecmuasında kendisinin bir gazelinı nevrûz-ı acem makamında bestelediği belirtilmekteyse de (Ural, s. 64) günümüze ulaşmış herhangi bir bestesine rastlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhyî, *Divan*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 1544, vr. 1^{a-b}, 22^a; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 607; Mehmed Nazmi Efendi, *Hediyetü'l-ihvân* (nşr. Osman Türer, doktora tezi, 1982), AÜ İlahiyat Fakültesi, s. 126; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, II, 312, 346-347; Abdülbâkî [Gölpinarlı], *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul 1931, s. 128-130; Sadettin Nûzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, I, 27; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, I, 380, 429-430; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşî), s. 14; Şerafetin Ural, *XIX. Yüzyıla Ait Bir Yazmada Dinî Mûsikî Güfteleri* (yüksek lisans tezi, 1993), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 25, 64; Fatih Öznur, *XIX. Yüzyılda Yazıldığı Tahmin Edilen Bir Yazmadaki Dinî Mûsikî Güfteleri* (yüksek lisans tezi, 1998), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 42, 108, 120; Avni Erdemir, *Anadolu Sahası Musikîşinas Divan Şairleri*, Ankara 1999, s. 282-285; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, I, 297; Şengül Sağman, *Müstakimzâde'nin "Mecmûa-i İlâhiyyât" Adlı Güfte Mecmuası* (yüksek lisans tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 38, 255, 256; Cem Murat Derya Dişçi, *XIX. Yüzyılda Yazıldığı Tahmin Edilen Bir Yazmadaki Dinî Mûsikî Güfteleri* (yüksek lisans tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 77; M. Emin Soydaş, *XVIII. Yüzyıla Ait Bir Elyazması Mecmuada Dinî Mûsikî Güfteleri* (yüksek lisans tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 119; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul 2001, I, 457-463; II, 629-632; Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, İstanbul 2001, s. 237-239, 313, 342; "Muhyî Muhyiddin Mehmed Efendi (Bezciâde)", *TDEA*, VI, 434-435; M. Baha Tanman, "Salı Tekkesi", *DBİst.A*, VI, 426.

HASAN AKSOY

**MEHMED MUHYİDDİN,
Hocazâde
(1859-1949)**

**Bulgaristan müslümanlarının
seçimle göreve gelen
ilk başmüftüsü.**

Şumnu'da doğdu. Uzun yıllar Şumnu'da müftü ve Eskiçami Medresesi'nde müderris olarak görev yapan Hacı Hüseyin Efendi'nin oğludur. Babası ulemâdan olduğu için Hocazâde diye tanınır. İlk öğrenimini Şumnu'da tamamladıktan sonra İstanbul'a giderek medrese tahsiline devam etti. İstanbul'dan icâzet alıp dönmesinin ardından babasının yerine Şumnu müftüsü oldu. Ayrıca Eskiçami Medresesi'nde Müderris Ali Rızâ Efendi ile birlikte müderrislik yaptı.

Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılma sürecinin başlarında 2 Temmuz 1880 tarihinde Bulgaristan prensinin tâlimatıyla mevcut kadılık kaldırılarak görevleri müftülere bırakılmış, bu karar sonucunda müslümanların nüfusun çoğunluğunu teşkil ettiği bölgelerde il ve ilçe müftülükleri, ayrıca Sofya'da bir merkez müftülüğü (başmüftülük) ihdas edilmiştir. Hocazâde 1905 yılında merkez ve Sofya müftüsü olarak göreve başladı. Osmanlı Devleti ile Bulgar yetkilileri arasında 19 Nisan 1909'da İstanbul Protokolü imzalandı. Anlaşmaya Sofya'da bulunacak bir başmüftülük ve bölge müftülükleriyle ilgili bir madde

eklenerek çalışma şartları tesbit edildi. Bu maddeye göre, Bulgaristan'daki müftülerin faaliyetleri konusunda İstanbul'daki meşihat makamı ile Bulgaristan Mezhepler Bakanlığı arasında aracılık yapmakla yükümlü kılınan başmüftü sancak (il) müftüleri arasından beş yıllığına seçilecekti. Seçimle gelen başmüftü ile bölge müftüleri meşihat makamına bağlı sayılıyordu.

Mehmed Muhyiddin, 25 Nisan 1910'da yapılan sancak müftüleri seçiminin ardından 8 Aralık 1910'da başmüftü seçildi. Bu görevi sırasında Osmanlı resmî makamları ile ilişkilerini düzenli bir şekilde sürdürdü. 1915 yılında beş yıllık görev süresini doldurduktan sonra başmüftü yardımcılığı ve Dîvân-ı Âlî-i Şer'î reisliği yaptı. 1934'te kurulan Dîn-i İslâm Müdâfileri Cem'iyyet-i İttihâdiyyesi'nde önemli hizmetler gördü. Kendisinden sonra savaşın doğurduğu kargaşa dolayısıyla başmüftülük görevi tayinle belirlenen kimselerce yürütülmüştür. Cumhuriyet'in kurulmasından önce başmüftünün maaşının yaklaşık üçte ikisi Osmanlı Devleti büncesinden karşılanmıştı.

Balkan Savaşı'nda esir düşen Türk askerleri için toplanan yardımların esirlere dağıtılmasında başmüftülüğün önemli katkıları oldu. Mehmed Muhyiddin'in ilmi ve idarî dirayeti, Türk askerlerine yaptığı yardım ve hizmetleri dolayısıyla meşihat makamınca kendisine Edirne pâyesi rütbesi verildi. Mehmed Muhyiddin, başmüftülük görevi sırasında Bulgaristan resmî makamları nezdinde kişiliğini ve makamın itibarını hep önde tutmuştur. Bu yıllarda Osmanlı Devleti'nin Sofya askerî ataşesi olan Mustafa Kemal'in bayram tebriği için kendisini makamında ziyaret ettiği bilinmektedir.

Medresetü'n-nüvâb'ın kuruluşu sürecinde komisyon üyesi olarak önemli katkıları bulunan Mehmed Muhyiddin, siyasi tartışmaların içinde yer almamaya özen göstermiş, gerek ulemâ gerekse aydın kesimin temsilcileri onun otoritesini kabul etmiştir. Emekliye ayrılıp Şumnu'ya döndükten sonra Medresetü'n-nüvâb'ın âlî kısmında kısa bir süre fıkıh okutmuştur. Esasen onun başmüftü seçilmesinde derin fıkıh bilgisine sahip olmasının rolü vardır. 1949 yılının sonlarında Şumnu'da vefat eden Mehmed Muhyiddin'in cenaze namazını Bulgaristan Türkleri'ne otuz yıl hizmet eden Şeyh Yûsuf Ziyâeddin Ezerî kıldırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Osman Kesioğlu, *Bulgaristan'da Türkler*, Ankara 1985, s. 37-43, 164; a.mlf., "Muhammed Abdüh", *AÜİFD*, XVIII (1970), s. 125-126; Osman Kılıç, *Kader Kurbanı*, Ankara 1989, s. 433-434, 437-444; Haşim Ertürk - Rasim Emi-noğlu, *Bulgaristan'da Türk-İslâm Eğitim ve Kültür Müesseseleri ve Medresetü'n-Nüvâb* (nşr. Ekmeleddin İhsanoğlu), İstanbul 1993, s. 6-7, 8, 30-31; N. Hüseyin Bahtiyar, *Balkanlar'da Türk Ünlüleri*, İstanbul 1999, s. 166-167; Vedat S. Ahmed, *Medresetü'n-Nüvâb ve Eğitim Sistemi* (lisans tezi, 2000), Sofya Yüksek İslâm Enstitüsü, s. 23; a.mlf., "Hocazâde Mehmed Muhyiddin (1859-1949)", *Kalem*, sy. 3, Sofya 2001, s. 18-19; İbrahim Hatiboğlu, "XX. Yüzyılın İlk Yarısında Bulgaristan Müslümanları Arasında Dinî İslâhat Çabaları", *Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2002, s. 353; *Tanin*, sy. 287, İstanbul 10 Kânunuevvel 1910, s. 2; Salih Ahmed Pehlivanof, "Dîn-i İslâm Müdâfileri Reisi Merhum Hüseyin Hüsnü", *Medeniyet*, sy. 242, Sofya 1359/1940, s. 1-2.

İBRAHİM HATİBOĞLU

MEHMET MÜNİB AYINTÂBÎ

(bk. AYINTÂBÎ, Mehmed Münib).

MEHMET NÂDİR

(1856-1927)

Matematikçi, eğitimci ve mütercim.

Fakir bir ailenin çocuğu olarak Sakız adasında doğdu. Adaya uğrayan İstanbullu bir kaptan tarafından evlât edinilerek İstanbul'a getirildi. Bursa Askerî Rüşdiyesi ile İstanbul Kuleli Askerî Lisesi'ni bitirdikten sonra Harbiye Mektebi'ne girdi. Ancak deniz subayı olmak istediğinden Bahriye Mektebi'ne geçti ve buradan erkân-ı harbiye mülâzımı rütbesiyle mezun oldu; hemen arkasından da aynı okulda matematik dersleri vermeye başladı. Üstleri tarafından kabiliyetleri farkedilince Dîvanhâne-i Bahriyye Meclisi kâtipliğine tayin edildi, aynı zamanda Dârüşşafaka'da matematik hocalığı görevine getirildi. Bu okuldaki öğrencileri arasında geleceğin büyük matematikçisi Sâlih Zeki ile karşılaştı ve ona özel bir ilgi gösterdi. Bu sırada Bahriye Mektebi ders nâzırı Cebirci Eşref Bey kendisinden daha iyi faydalanabilmek için onu tekrar Bahriye Mektebi'ne naklettirdi.

Bir yıl süren öğretmenlik tecrübesinden sonra 1879-1880'de şiddetli bir öğrenme tutkusuyula izinsiz olarak İngiltere'ye giden Mehmed Nâdir yakın dostu Hüseyin Avni ile beraber Londra'da matematik kurslarına devam etti. Buradaki kurs ha-

yatının ardından Kıbrıs'a geçti ve arkasından İstanbul'a döndü. Fakat İstanbul'a döner dönmez görevini izinsiz terkettiği için memuriyetten uzaklaştırıldı ve bir yıl hapis cezasına çarptırıldı. Mehmed Nâdir, hapisneden çıkınca eğitim öğretim konusundaki düşüncelerini uygulamak için Abdi Kâmil'le birlikte 1882 yılında Şemsülmaârif Mektebi'ni, iki yıl sonra da kendi okulu olan Numûne-i Terakkî'yi kurdu. Okulunu ilk, orta ve lise şeklinde üç kısma ayırdı ve kızların eğitimine önem verdiğinden onlara ayrı bir bölüm tahsis etti; okulun eğitim öğretim yapısına istikrar kazandırınca Edirne'de bir şubasını açtı.

Mehmed Nâdir, İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin ileri gelenleriyle irtibat halindeydi. Cemiyet 1897 yılında Sultan Abdülhamid'i devirmek için bir darbe hazırlığı içerisine girdiğinde emniyet güçleri Mehmed Nâdir'i gözaltına alıp sorguladılar; o da ağır baskılar altında elebaşılardan adlarını vermek zorunda kaldı. Darbe önlendikten sonra Numûne-i Terakkî'nin yönetimi Maarif Vekâleti'ne bağlandı; kendisi de beş yıl önce II. Abdülhamid tarafından kurulan Aşiret Mektebi-i Hümâyunu müdürlüğüne getirildi. Ancak 1902'de bu görevden alınıp Cem'iyyet-i Rüşûmiyye müdürlüğüne, 1903'te de Halep Maarif müdürlüğüne tayin edildi.

1908'de İttihat ve Terakkî, iktidarı ele geçirince 1897'deki olaydan dolayı affetmediği Mehmed Nâdir'i Halep Maarif müdürlüğü görevinden aldı ve Trablusgarp'a yolladı. Fakat Mehmed Nâdir 1911'de İtalyanlar'ın burayı işgali üzerine İstanbul'a döndü ve resmî bir görevle Edirne'ye gönderildi. Balkan Savaşı'nın ardından 1912'de İstanbul'a geldi ve Dârüşşafaka'da yüksek hesap dersi muallimliğine tayin edildi; 1915'te de İnâs Dârülfünunu'nda yüksek hesap müderrisliğine getirildi. Daha sonra Sâlih Zeki dârülfünunun reisi olarak, kendisini keşfeden eski hocası Mehmed Nâdir'i 1919 yılında yeni kuru-

Mehmed
Nâdir